

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
וירא
מרחשון ה'תשפ"א ב'של"ב
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

טעם לחלק מקהילות ישראל המסיימים את הפטרת וירא במלים "ותאמר שלום", לחיזוק לאמונת חכמים.

הביטוי "סיפור מההפטרה" פסול, כי מקורו מה"משכילים", וכן "אגדה" ו"חכמי חלם".

השלמה בעניין הכופרים ביסודות תושבע"פ וספריהם המובאים בתלמוד ירושלמי הנדפס בזמנינו, פירוט עליהם מתוך חוברת נצחיות התורה להר"פ שפירא שליט"א, ודוגמאות נוספות מתוך ספרים אחרים שנדפסו בזמנינו אשר הביאו את שמותיהם ודעותיהם ומתוך ספריהם של אותם המקולקלים. ביאור האור החיים הק' בעניין דברי הקב"ה למשה רבינו ע"ה אל תקרב הלום – של נעליך מעל רגליך וגו', כי לכאורה היה צ"ל ההיפך, קודם של נעליך וגו' ואח"כ אל תקרב הלום, והאם מצות לא תעשה יותר חמורה ממצות עשה.

דעת מרן שליט"א בעניין פתיחת קברים שבהם כביכול נקברו ילדי תימן בתקופת עליית לארץ ישראל, והאם מותר לקחת דוגמא לצורך בדיקת די אן איי. זעקה גדולה ומרה איפה ילדי תימן? ואיפה ספרי תימן?

התייחסות לדברים שפורסמו בעלון "בית נאמן" האחרון (וירא התשפ"א) בשם הרב מאיר מאוזו שליט"א אשר קובע בצורה נחרצת דברים שאינם נכונים, כגון בעניין מנהג התימנים לעשות ברית מילה בחצות היום. ולגבי עניין מקום סיום קריאת התורה בראש השנה. ומאידך דוגמא לכך שהם מנסים לשנות מנהגים המקובלים בכל עם ישראל מדורי דורות, והדבר בלתי נכון, כגון בעניין גירסת המלה "יְלָמָה" אין מערבין בה דבש וכו' בפיטום הקטורת, אם היא מלעיל והמי"ם דגושה, או מלרע ורפויה.

בדבר המגבית לטובת קהילת "תפארת תימן" בעיר בית שמש ת"ו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 566

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רבי עובדיה בן סאלם ז"ל,

ומרת צביה בת צדוק ע"ה, תנצב"ה.

נדבת ידידנו רבי בצלאל נתן בן עובדיה וצביה – חבר מועצת העיר.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו,

וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רבי עובדיה בן סאלם ז"ל, ומרת צביה בת צדוק ע"ה, תנצב"ה. נדבת ידידנו רבי בצלאל נתן בן עובדיה וצביה – חבר מועצת העיר. המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אכי"ר.

טעם לחלק מקהילות ישראל המסיימים את הפטרת וירא במלים "ותאמר שלום", לחיזוק לאמונת חכמים.

בהפטרת השבת [וירא] קראנו בנביא [מלכים ב', ד'], וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל אֱלֹהֵי שָׁמַיִם לֵאמֹר עֲבַדְךָ אִישִׁי מֵת וְגו', וְתֹאמַר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כָּל בְּבִית כִּי אִם אֲסוּף שָׁמָּן. וַיֹּאמֶר לָכִי שֹׁאֲלִי לָךְ פְּלִים מִן הַחוּץ וְגו', וַיְהִי כַּמְלֵאת הַפְּלִים וְתֹאמַר אֶל בְּנֵה הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד פְּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד פְּלִי וַיַּעֲמֵד הַשָּׁמָן. וְתָבֵא וְתִגַּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָכִי מְכָרִי אֶת הַשָּׁמָן וּשְׁלָמִי אֶת נִשְׁיךְ וְאֶת תַּחֲיִי בְנוֹתֶיךָ. נס גדול ועצום, שהשמן לא הפסיק, מילא את כל הכלים והיא שילמה את כל החוב, וכו'.

לאחר מכן, היה נס נוסף, נס תחית המתים. נפטר בנה של שונמית, זה שהנביא הבטיח לה. וַיֹּאמֶר לְמוֹעֵד הַזֶּה בָּעֵת תָּחִי אֶת חֲבֵקֶת בִּנִּי, וְתֹאמַר אֶל אֲדֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֵל תִּכְוֹב בְּשִׁפְחָתְךָ וְגו', וַיִּגְדֵּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל אָבִיו אֶל הַקְּצָרִים. וַיֹּאמֶר אֶל אָבִיו רֵאשִׁי רֵאשִׁי וְגו', וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ אֶת הַלֵּכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שָׁבֹת, וְתֹאמַר שְׁלוֹם וְגו'. עד סוף ההפטרה, אלישע החיה אותו. כפי שנאמר בסוף, וְתִשָּׂא אֶת בְּנֵה וְתֵצֵא. נסים ונפלאות.

דיברנו בעבר [מוצש"ק תולדות ה'תשע"ט] שישנם קהילות – י"א אשכנזים וי"א ספרדים, לא ברור מי בדיוק הקהילות האלה, בכל אופן חלק מן האשכנזים וחלק מן הספרדים – אשר אינם קוראים את כל ההפטרה הארוכה הזאת, כמו אצלנו, אלא רק עד המלים "ותאמר שלום". שם הם גומרים את קריאת ההפטרה.

לכאורה, הדבר מפליא. מדוע הם מפסיקים באמצע הנושא, באמצע העניין?

לא אאריך על נושא זה, אפשר לדבר על כך שעה שלימה. וכבר כתבנו בס"ד הכל בספר נפלאות מתורתך, ועוד להוסיף כהנה וכהנה. אבל חושבני, כי אלו אשר ייסדו את המנהג הזה, רצו לחזק את ה'אמונת חכמים' בקרב הציבור. דהיינו, כיון שלאותה שונמית הצדקת, היתה אמונה כ"כ חזקה בצדיק אלישע הנביא, ובפרט שאנחנו כבר יודעים מי זה אלישע, לאחר הנס שהיה עם השמן, א"כ היא היתה בטוחה שיקרא נס. ממילא, לא צריכים להגיד את המשך הסיפור, כי בודאי שהיה נס. מה היה ואיך היה, זאת תקרא בזמן אחר. אבל הנקודה העיקרית היא, שאין ספק שהילד המת יחיה.

וממילא, ניקח לקח גם לדורות שלנו. אמנם אין לנו נביאים כאלה כמו אלישע, אבל יפתח בדורו כשמואל בדורו. באופן יחסי, בדברים מסויימים. הלכך בכדי לחזק את עניין אמונת חכמים, גמרו את ההפטרה במלים "ותאמר שלום".

ובפרט, שלמעשה במפרשים דנים, וכי ח"ו היא אמרה דבר שקר? כיצד היא אומרת "ותאמר שלום", הרי הילד מת? הלוא בעלה לא ידע מה קרה, הוא לא ידע שהילד מת, אלא ידע רק שהילד חולה. וכאשר הוא שואל אותה, למה את הולכת, הרי לא חודש ולא שבת? היא עונה לו, 'שלום'. איפה 'שלום'? הרי הילד מת?

התשובה היא, שהיא התכוונה שהיא בטוחה שיהיה נס, ובסוף יהיה 'שלום'. היא לא רצתה להגיד, לא רצתה לפתוח פה לרעה, ולכן אמרה רק את הסוף. היא ח"ו לא הוציאה שקר מפיה, אלא אמרה דבר נכון.

מקור הביטוי הפסול "סיפור מההפטרה", וכן "אגדה" ו"חכמי חלם".

ישנו ביטוי נפוץ, אשר שומעים אותו פעמים רבות בשנים האחרונות, אינני יודע בדיוק ממתי ומהיכן הוא התפרסם. הביטוי הוא, 'סיפור מההפטרה', או 'מן ההפטרה'. ואפילו ישנו ספר, בשם הזה. מישהו הוציא ספר, לבאר

וכעת קשה להוציא זאת. הדבר אינו פשוט, אבל אין ברירה.

כמרכן, בזמן האחרון יצא הקובץ עץ חיים [ל"ד, אלול התש"פ], וכותב שם חכם אחד [בדף תקצ"ב] כך, הביטוי "סיפור מההפטרה", מגיע מהמסכילים. כאן הוא כותב 'מסכילים', עם סמ"ך, במקום שי"ן שמאלית, לרמז שה'מסכילים' הם כסילים. סְכָלִים.

שחיללו את כל הקדוש והיקר, וסיפורי ההפטרה נהפכו ללעג וקלס בפיהם, להיות דוגמא לסתם סיפור.

כדי שלא תהיה ארהבנה, נדגיש שהבעיה היא לא המלה "סיפור". כי כבר שמעתי חכם אחד שחשב כי הסגנון 'סיפור בנ"ד לא מכובד, לא מתאים, כמ"ש בזה"ק. אך לא זאת היא הנקודה. אמנם כתוב במדרש הנעלם [בזהר פרשת ויקרא דף קנ"ב ע"א], וְיִלְבַּרְנָשׁ דְּאִמְרָא דְּאִוְרִיתָא אַתָּא לְאַחְזָא סִיפּוּרִין בְּעִלְמָא וְכוּ', אלא מלין דאורייתא מלין עלאין אינון וכו', ואי לאו דמתלבשא בלבושין דהאיי עלמא, לא יכיל עלמא למסבל וכו'. מאן דחשיב דהאיי לבושא אורייתא גופא, תיפח רוחיה וכו'. ובגין כך אמר דוד [תהלים קי"ט, י"ח] גִּלְעָדִי וְאַבְיָטָה נִפְלְאוֹת וכו' דמקריין גופי תורה, האיי גופא מתלבשא באינון סיפורין וכו' יעו"ש. אך לא מצד זה. שהרי אומרים, 'לספר' ביציאת מצרים.

וכתוב וְלִמְעַן "תִּסְפֹּר" בְּאֶזְנֵי בְנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ [שמות י', ב']. סִפְרָה נָא לִי אֵת כָּל הַגְּדֻלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לִי בְּחַיִּי, וּבְהִנֵּה וּבְהִנֵּה. אלא בזה"ק ההדגשה היא על סיפורים 'בעלמא'. זה גרוע. ובעניינינו ההדגשה היא על המלה 'מההפטרה'.

שאלה מהקהל: ישנם חסידויות שלא לומדים את ההפטרה. טעיתי. לא הפטרה, אלא נביאים. בלימוד של הילדים בתלמודי תורה, הם לא מלמדים נביאים.

תשובת מרן שליט"א: עד עכשיו ידעתי שיש עמי ארצות 'מדאורייתא'... עכשיו יש עמי ארצות גם מהנביאים?

עניינים בהפטרות, וקרא לו בשם הזה. לא חרדי.

מהיכן הביטוי הזה בא? ומה הוא בא בכלל להגיד? מה רוצים לומר, כאשר אומרים כך?

חושבני, כי האנשים הרגילים מתכוונים, שזהו משהו ארוך, מסובך ומורכב, מהלך שלם איך זה קרה. או שזהו סיפור מיוחד. כמו בהפטרותנו. מסתמא רובם ככולם – אנשים כשרים האומרים את הביטוי הזה – הם מתכוונים לכך. אינני יודע, האם כולם מתכוונים כך, או שהכוונה כי חלק מן הסיפור אינו הגיוני. נראה עכ"פ בלתי מציאותי. אבל בכל אופן התברר, כי מקור הביטוי הזה הוא פסול. אדרבה, הוא בא מאנשים כופרים, שאינם מאמינים. והביטוי הזה בא להגיד, כי אלו דברים שאינם מציאותיים, דברים דמיוניים.

אם הדבר כך, אז כמובן צריך לעשות לזה 'ביעור חמץ'. אפילו שהאנשים כיום אולי לא בדיוק מתכוונים למה שהם התכוונו, אבל אלה אשר ייצרו את הביטוי הזה, כוונתם היתה לא טובה. אם כי לא ידוע לי בדיוק המקור, ומהיכן יודעים זאת, אבל ראיתי ששני תלמידי חכמים כתבו זאת כדבר פשוט, וכנראה שהם יודעים את המקור המדויק, אלא שלא רצו לציין בהדיא את המקור 'בגופן שלהם'.

האחד הוא מלפני הרבה שנים, הובא בחוברת 'קולמוס' [מס' 14, תמוז התשס"ד] בזה"ל, בעת החדשה, כשה"מסכילים" רצו להוריד את קרנה של התורה ולומדיה, הם נקטו בשיטה של ביזוי כל דבר הקשור למושג תורני, גם דברי הנביאים הקדושים לא נמלטו מתחת ידם, ועל סיפורי הנ"ך הם הטביעו את המושג "סיפור מההפטרה" כמשל לסיפור דמיוני מן האגדות. לצערנו חדר מושג מעוות זה ללקסיקון – לשפת הדיבור – שלנו, ובלי שימת לב למשמעותו האמיתית.

הביטוי הזה נכנס גם לציבור החרדי, כנראה לא הבינו את הארס הטמון בכך. זה חדר פנימה,

ישנה מליצה, צורבא מרבנן, ועם הארץ מדאורייתא. יש מצב שאחד יהיה למדן, ואת חמשת חומשי התורה הוא לא יודע. זכורני שהיה בישיבתנו בחור אשכנזי למדן, שלא ידע שעשרת הדיברות כתובות בתורה פעמיים. כנראה הוא חשב שזה כתוב רק בפרשת יתרו, ולא גם בפרשת ואתחנן. זהו עם הארץ 'מדאורייתא'... גמרא הוא ידע. קל וחומר קצות החושן... אבל הוא לא שינן את התורה, ואפי' לא שם לב שכתוב את עשרת הדיברות פעמיים.

אני מבין את החשש של אותם חסידים. הם לא יודעים כנראה ללמד נביא. טוב, את האשכנזים קשה לדון. האמת היא שכל העניין של לימוד תנ"ך ודקדוק אצל האשכנזים, בגלל ההשכלה, זה נהיה מוקצה, הרחיקו את זה, כי הדבר גרם אצלם הרבה קלקול. אבל בדרך כלל, אינני חושב. בסופו של דבר כשילמדו גמרא ומדרשים, אם לא ידעו את שורש הדברים אז לא יבינו על מה חז"ל מדברים. אי אפשר שלא ידעו בכלל. אולי לעשות פשרה. כתוב במסכת ברכות ודף כ"ח ע"ב, מנעו בניכם מן ההגיון. אחד הפירושים הוא, לא ללמוד מקרא יותר מדאי. אל תרגילום יותר מדאי בפסוקים. הכוונה אם משקיעים בזה הרבה. אבל לפחות שתהיה ידיעה כללית וכו', אני לא חושב שאפשר עד כדי כך. אחרת, כל הבסיס אצלם, זה חסר מאד. אי אפשר. חסרון שלא יוכל להימנות. הגזימו יותר מדאי. צריכים לדעת איך ללמד זאת. כיון שיש דברים לא מובנים בקלות, לא נעימים, אבל זה גם בתורה.

המשך השאלה דלעיל: נזכרתי. המדובר הוא על חסידי גור. יש לי שכן חסיד גור, שאמר לי כי בהוראת רבם, הם לא לומדים כלל בספרי הנביאים, יהושע שופטים וכו'. הוא אפילו מתפאר בכך, וטוען כי אלו דברים גבוהים שאיננו יכולים להבינם כפשוטם. ולאו דוקא בתלמודי תורה כמו שאמרתי קודם, אלא גם המבוגרים לא לומדים זאת.

תשובת מרן שליט"א: צריך לבדוק זאת. [ביררתי קצת לאחר מכן, ולעת עתה נודע לי כי חסידי בלז, ויזניץ, סטמר ותו"י כן מלמדים נביאים]. שזה דברים גבוהים, פשיטא. אבל איך יבינו הרבה עניינים בגמרא ובשאר ספרי חז"ל, כשאין להם שום ידיעה. הרי זה מלא בכל מקום. כמרבן גם סוגיות, כגון של קידושי דוד למיכל בת שאול, במאה ערלות פלשתים, שנחלק דוד עם שאול בדין מלוה ופרוטה אם היא מקודשת. וביבמות פרק הערל ודף עז. ויכוח אבנר בן נר ודואג האדומי ועמשא, על כשרות מואבי ולא מואבית לבוא בקהל. ובמסכת מגילה, אני דניאל בינותי בספרים וכו'. וכיוצא בזה המון עניינים, לאין ספור.

יש דרכים, צריכים לדעת אותם איך להסביר לילדים, גם עניינים עדינים, ואכמ"ל. ולהיזהר ממושגים מעוותים, כגון ששמעתי שקשה להם להגיד לילדיהם שמשה רבינו הרבה יותר גדול מהאדמו"ר שלהם. לכל דבר יש גבול.

[לגבי מה שאמרנו 'עם הארץ מדאורייתא', נוסף מה שמספרים בני הישיבות דרך הלצה, ששאלו ללמדן אחד, היכן כתוב לא תגנוב. ענה, מה השאלה, בקצות. דהיינו ספר קצות החושן.

וידידנו הראח"כ שליט"א כתב כאן בזה"ל, עוד שמעתי בנערותי מפי הרה"ג צבי רוטברג ראי"ש בית מאיר פעה"ק ב"ב ת"ו, שחכם אחד חיבר קונטרס גדול כדי לדון ולברר האם אשה יכולה להיות נזירה, וביקש מאחד מגדולי הדור את הסכמתו לקונטרס. אותו גדול כתב לו הסכמה נלהבת, ובסופה כתב בזה"ל, ולחיבת הקודש אעיר בקצרה, עיין בספר הקטן הנקרא חומש פרשת נשוא (במדבר ו', ב') ע"כ. ושם נאמר פסוק מלא, איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר וגו'.

ופלא כיצד מהר"י קורח היה יודע את המצב הזה אצל האשכנזים, שכן כתב בספרו מרפא לשון (כנראה במהדורא קמא) וז"ל, לא מחכמה להקשות מהפסק על התרגום, שאינו

שהיה בסיס לכך בעיקבות משהו שתפסו עליהם, אבל הגזימו ונתנו להם גנאי צמוד.

ראיתי שכתוב לגביהם כך, חכמי חלם, זה ביטוי שנוצר בפולקלור היהודי ע"י ספרות ההשכלה במזרח אירופה, לפיה הפכה בזמנו העיר חלם שבפולין, למושא של בדיחות בתור עיר של טפשים. יהודים ישבו בה מאות בשנים, והכינויים חכמי חלם או חלמאים, מרמזים לבריות שמעשיהם טיפשיים ואבסורדיים. ההפיכה של חלם לעיר של טפשים, כך מסתבר, היתה על ידי משכילי חלם, שענינם צרה במבצרה של היהדות הנאמנה בעיר, ומטרתה הייתה להפוך את הנאמנים לדבר ה' שגדשו את העיר ללעג ולקלס. עשו מזה שהם כביכול חולמים. חלם, אולי כך זה נשמע, חולמים.

הערה מהקהל: שמא אפשר להוסיף כי אבל היום לא מתכוונים לזה.

תשובת מרן שליט"א: נכון, היום כבר לא יודעים מה יסוד הביטוי הזה. זהו לימוד זכות על הציבור שלא יודע. אבל חושבני, כי דבר שהשורש שלו הוא בטומאה, הארס שלו מפעפע ועולה. נכון שהאנשים בזמנינו אומרים זאת בתוסלוב, אבל אי אפשר להתעלם מכך שבסך הכל טומאה רצוצה בוקעת ועולה.

במלים אחרות, הם שמחים שדרך המלים האלה, הם מצליחים להתחפר ולהיכנס אצלנו מן ה'דלת האחורית'. וממילא יביאו מכך ראייה, וישתמשו בזה, והדבר לא טוב. זאת לא סיבה. גם מבחינתנו, כיון שהמקור טמא, צריך להוציא זאת. מלבד מה שהקדמנו כמו כן, שיש בכך חילול ה', שהם משפיעים עלינו בעקיפין.

הגרי"ז מבריסק זצ"ל, כנראה כיון שהוא ראה שנכנס לשפה העברית החדשה כל מיני ביטויים, הוא לא היה מוציא מפיו ביטוי אשר אין לו מקור בחז"ל. כבר אינני מדבר על מה שהכניסו בשפת 'העברית החדשה', כל מיני מלים ולשונות, דברים שאולי כבר קשה למחוק אותם.

אלא מפני שעולם הפוך הוא [הנתינה לגר] רואה, כאילו אונקלוס למד ש"ס, ושלמד אותו ואחר כך למד המקרא כמנהג האשכנזים וכו' ע"כ, כמובא בספר גדולי ישראל בתימן דף קס"ח.

יש מהם עמי הארץ גם מדרבנן, כגון ששאלני למדן אחד, באיזה חלק במשנה ברורה נמצאות הלכות כיבוד אב ואם עכ"ל יצ"ו.

נחזור לעניינינו. ישנם הרבה ביטויים לא מתאימים, אשר נכנסו לצערינו מאנשים שהיראת'שמים שלהם מפוקפקת, והאמונה שלהם חלשה. קטני אמנה. למשל הם אומרים על הרבה דברים, שזאת 'אגדה'. כאשר הם רוצים להגדיר סיפור כלא נאמן, אומרים שזאת 'אגדה'. אבל לא מרגישים את הכפירה הסמויה שישנה בכך. 'אגדה', כביכול זו בדוּתא. מה זה? ישנן אגדות חז"ל, 'זמה נעים מדרש ואגדה' [משרי שבת להרש"ש]. פירוש שורש המלה 'אגדה', שאלו דברים המושכים את הלב. תרגום 'משכו' – 'אתנגידו'. דהיינו מדרשים וכדו', זהו דבר נעים מאד לשמוע וללמד. זהו הפשט של המלה. אבל אצלם זה נהיה מושג, לדבר שהם ח"ו לא מאמינים בו. כאשר הם רוצים להגיד שהדבר מצוין מן האצבע, הם אומרים שזו 'אגדת עס'. דברים שאנשים מספרים, אבל אין לזה בסיס והדבר שקר. ח"ו.

צריכים לדעת, כי יש לעשות 'ביעור חמץ' לביטויים האלה.

ישנו עוד ביטוי, 'חכמי חלם'. גם ביטוי זה נכנס לצערינו, ואפילו תלמידי חכמים משתמשים בו, כאשר רוצים להגדיר אנשים טפשים, עם כל מיני סיפורים, משלים וכו'. אבל לצערינו, מתברר שגם דבר זה בא מהם.

העיר חלם שבפולין, היתה עיר של תלמידי חכמים, היה שם את מהר"ר שלמה חלמא, ועוד גדוליתורה ותלמידי חכמים רבים. היא היתה עיר מלאה חכמים וסופרים. אבל כיון שרצו ללעוג עליהם, פירסמו עליהם כל מיני סיפורים. אולי יכול להיות שהם היו קצת תמימים, אפשר

אני בעצמי עושה זאת, בתורת גדר. דהיינו, הרי אנחנו קוראים את המלים בלשון הקודש, במבטא שלנו התימנים. ולפעמים כאשר ישנן בספרי זמנינו מלים חדשות, ואפילו בש"ע המקוצר, אני לא קורא אותם במבטא תימני. למשל, את המלים טלפון, מקרר, שעון, מקרונים ואטריות, וכדומה, אינני קורא במבטא התימני שלנו, זאת בכדי להראות שהמלה הזאת לא היתה. לא 'לגייר' את המלים הללו. כי אם אקרא אותן בניקוד כמו בלשה"ק, ממילא השתמשנו במלה הזאת, וכביכול 'קידשנו' אותה. אלא ההיפך, להראות שהמלה הזאת היא 'מבחוץ'. זאת מלה שאינה משומשת בלשון הקודש, אלא היא באה מהשפה העברית, ושתישאר שם. בכדי להראות, שזה לא ב'מהלך' הרגיל שלנו. ועוד למשל, ישנה מלה 'משקפיים', זאת מלה חדשה, וכי צריך לקרוא 'מִשְׁקָפִים' [בהגייה תימנית]? לא. אדרבה, 'רוח תשימו בין עדר ובין עדר'.

ולאפוקי נמי ממה ששמעתי ממישהו אחד, אשר רצה לדבר בתימנית יותר מדאי, בצורה מוגזמת, אז הוא אמר, 'ישיבת סְלִבֹּדְקָא'... למה אתה צריך להגיד כך? הרי זו מלה בלשונם, א"כ תשאיר אותה כפי שהיא.

[וחכם אחד העיר כאן, ששמע בצעירותו ר"ק בירושלם עיקו"ת בדרשותיו בקרב תימנים, כגון בבתי חתנים או אבלים, שהיה מדבר רק במבטא תימני, והיה אומר כך אפילו את המלים שבעברית החדשה. וצחקנו, כי זה מוזר].

כמרכן לגבי המושג שדיברנו בעבר [שיעור מוצש"ק האזינו], 'חוזרים בשאלה'. אמנם הצדקנו ותירצנו קצת את השימוש שלנו במושג הזה, אבל שוב הפעם, זהו מושג שמקורו בעצם אינו ממקור קדוש. גם אם ישנו איזה צד להצדיק זאת באופן מסוים, אבל סה"כ עדיף שכל הדברים הללו שבאו מבחוץ, שישארו בחוץ. 'מחוץ למחנה מושבם'.

[יש מהם הופכים גם את המלה "חוזרים" בתשובה, ואומרים יוצאים בשאלה. איתמר].

שאלה מהקהל: ומה לגבי מה שיש מברכים כיום איש לרעהו, שיהיה לו "יום טוב"?

תשובת מרן שליט"א: זה נלקח מהגויים, וצריך למנוע זאת. הרי יום טוב, נקראים רק ששה ימים בשנה. כמרכן צריך לבטל את המלה חנוכה, ולומר מנורה, או מנורת חנוכה, כמו שהארכנו בס"ד בעבר.

השלמה בעניין הכופרים ביסודות תושבע"פ וספריהם המובאים בתלמוד ירושלמי הנדפס בזמנינו, פירוט עליהם מתוך חוברת נצחיות התורה להר"פ שפירא שליט"א, ודוגמאות נוספות מתוך ספרים אחרים שנדפסו בזמנינו אשר הביאו את שמותיהם ודעותיהם ומתוך ספריהם של אותם המקולקלים.

לצערינו, ישנם דברים רבים אשר נכנסו אלינו ממקורות פסולים. דיברנו [שיעור מוצש"ק נצבים וילך התשע"ד] אפילו על ה'מבוא' שישנו בתלמוד ירושלמי הנפוץ בזמנינו. אינני יודע, כיצד שותקים על כך, בזמן שכתוב שם במפורש את מקור הדברים.

אתם יודעים מה? אולי כעת זאת ההזדמנות. מחלקים כאן את החוברות מהדורא חדשה נ"ט מרחשון שנה זו של קונטרס 'נצחיות התורה', ובגב החוברת ישנם את הפרצופים של חלק מאלה אשר עשו זאת. תמונות. חבל שהמדפיס לא הסביר מי הם בדיוק האנשים האלה, אבל אני אגיד לכם מי אלה.

הראשון מימין למעלה, שמו אהרן חורין. והשני, זה זכריה פרנקל. והשלישי, זה שכטר. אלה חלק מראשי הרפורמים, והמשכילים. תראו איך הם היו נראו בזמנו. זקן עוד היה להם, פיאות אינני חושב שיש כאן להם. פעם בימים ההם, גם הרפורמים היו עם פיאות. זהו השלב הראשון. והשלב השני, הם כבר בלי זקן בכלל, וכבר אינני מדבר על כך ש'סימנים' שאין להם. ובשלב השלישי, בדור שלנו, כבר חזרו לגדל זקן. לבלבל את העולם.

אותו חורין, מי שראה בתשובות חתם סופר, זה ראש הרפורמים. ופרנקל הוא ראש הקונסרבטיבים. ובמבוא לתלמוד ירושלמי,

מה שעוד לא פורסם ולא יודעים, הצטרפו לזה וחתם על כך גם ידידנו הרב מסעוד בן שמעון הי"ו, שהתמנה מקרוב לרב העיר בני ברק, ויש לנו כעת הזדמנות לברך אותו שיאריך ימים על ממלכתו, ושיזכה לעשות חיל לטובת העיר ותושביה. גם הרב אהרן ישעיה רוטר הישיש, תלמיד הגרא"מ שך, גם הוא חתם על הפס"ד הזה, הרב שך כתב עליו בזמנו "יקר יקרים". ולא רק הם, דעתם כך. תראו לפני כן, שישנם עוד תלמידי חכמים שכואבים את העניין, ומוחים כנגדו.

חשוב מאד לדעת את הדבר, כי לצערינו מפרסמים שכביכול הרב צבי אשר פרידמן (מישיבת זכרון מיכאל, בעיר זכרון יעקב) מפקח על בית מדרש הגר"א, כביכול מינו אותו ראשי ישיבת סלבודקא לפקח עליהם. אבל בפועל, הוא לא מפקח ולא עושה בזה כלום, ושמעתי זאת ממנו בעצמו. ניסו, אולי רצו, אבל בפועל לא נעשה כלום.

ועוד יש רבנים פה, כגון הרב אשר אריאלי רא"ש מיר, הרב יוסי לנדא, הרב נתן זוכובסקי, הרב צבי וובר, והרב ברוך שפירא ר"מ בישיבת קול תורה, ומראשי לב לאחים.

לצערינו, עליכם לדעת את יכולת האנשים. צריכים לדעת, כי המצב כיום לגבי בית מדרש הגר"א, מה שאמרנו שזהו בעצם 'בית מדרש גרץ', זה יכול להיות גרוע יותר מן הדרדעים. כי הדרדעים, אינם מאמינים רק בקבלה, בתורת הנסתר. אבל אלה, בכלל, כל עניין תורה שבע"פ התערער אצלם. וכבר אינני מדבר על סודות הקבלה, שבזה אין להם חלק ולא נחלה, אצלם זה בכלל לא מתחיל. לא מדברים על זה. אבל על כלל יסודות התורה שבע"פ, והדבר מסוכן מאד.

דרך אגב, היה אצלי הרב רפאל סוויד שליט"א ראש כולל נר יוסף, תלמיד חכם חשוב, ואמר לי כי הוא בעצמו היה שם, ולמד בבית מדרש הגר"א, והמסקנא שלו כיום שהוא מאד מסתייג מהם. הוא הבין, כי יש אצלם זלזול בדברים, בשרשי האמונה, בהסתכלות ובהשקפת חז"ל.

מביאים דברים מתוך הספרים שלו. אותם קונסרבטיבים, אותו זכריה פרנקל, הם כביכול עשו מן התורה 'מדע', אבל גדולי ישראל, ובפרט מי שהיה איתם אז בגרמניה, זהו מהר"ר שמשון רפאל הירש, כאשר הוא ראה אצלו כל מיני דעות חשודות, הוא דרש ממנו שיגיד בצורה ברורה, האם אכן הוא מאמין בתורה שבעל פה שהיא אלהית. ומאחר שהוא ענה לו על כך תשובה סתומה ועמומה, הכיר והבין הרש"ר הירש מה בליבו, והכריז עליו שהוא כופר גמור. וסופם מעיד על תחילתם. ובשלב הבא בארצה"ב, זה שכטר, וכל אלה. אלו אנשים אשר עסקו בתורה, אבל לצערינו הכניסו דעות זרות, ויש מהם שעשו גם כל מיני תקנות בענייני נישואין, קלקלות, בגטין וקידושין, דברים מעוותים.

וגם בזמנינו מי יודע לאיפה יגיעו, ה' ירחם עלינו ועליהם. [וכבר ידוע ומפורסם שהגיעו רחוק, שכן אינם מונעים את ההתבוללות המתפשטת מאד בחוצה לארץ, ובפרט בארצות הברית. ולא עוד אלא שרבאי רפורמי וכומר נצרי, עורכים יחד חתונה של זוג מעורב. איתמר].

לשמחתי, ידידנו הרה"ג פינחס שפירא שליט"א, מוסר את נפשו על העניין הזה. הוא זקוק כעת בפרט לרפואה שלימה, השם ברוך הוא ישלח לו רפו"ש בתוך שאר כל חולי עמו ישראל. אבי"ר.

בעמוד לפני האחרון, מובא הפסק דין שפורסם בזמנו, לגבי מה שנקרא היום בשם 'בית מדרש הגר"א', שלצערינו נכנס אצלם פה ושם, ארס של דברי כפירה. זהו הנושא מה שאנחנו מדברים על כך בשיעורים הללו בזמן האחרון, לגבי 'עין תחת עין', אבל זאת רק דוגמא.

חתמו על הפס"ד הזה רבנים חשובים, הרב אייכלר שהיה בזמנו רב העיר עמנואל, והרב אקסלרוד שהיה דיין בחיפה, והרב גרוס ראב"ד חסידי גור באשדוד, והרב אייזנברג מקרית צאנז, והרב צבי גרינהוייז ת"ח ידוע ברכסים, הרב וייל, הרב לינדר, וכו'. גם אני הקטן צירפתי חתימתי עמהם.

בקיצור, זאת חפרפרת המסתתרת, ועלולים ח"ו להשחית כל חלקה טובה, כי רואים פה ושם את העקבות והסימנים. כמו חפרפרת, שמדי פעם רואים שהיא מעלה בחוץ את היציאות שלה, גומות של עפר, כך גם אצלם רואים פה ושם חריגות. ואם לא יסתמו את החורים האלה, אם לא יטפלו בהם מבעוד מועד, אחריתה מי ישורנה.

אינני אומר שהם צ"ל מחוץ למחנה, אני לא יכול לפסול אנשים, לא בדקתי אותם לעומק ולרוחב, מסתמא הם טועים, אבל ראשית צריך לעצור אותם, ולהסביר להם מה הטעויות שלהם. ובכל אופן מי שלומד שם, או שיש לו קשר אליהם, או ששומע אותם בטלפון וכדו', עליו לשאול דעת תורה, שיבדקו את הנושא שלהם ויראו האם אכן הדבר, או שסתומה הדרך ושיתקנו את עצמם, כפי שאמרנו. אולי יש מקום לתקן. אבל אם אין מקום לתקן, חובה לעצור אותם.

כפי שאמרנו, במבוא לתלמוד ירושלמי, הביאו מהספר של הכופר הזה, פרנקל.

ואפילו במשניות הרגילות הגדולות עם ע"א פירושם שבהוצאת וילנא, ישנו בתחילה מאמר על 'דקדוק לשון המשנה', לה"ר שלמה לוינזון. וראיתי ושמעתי תלמידי חכמים אשר העירו על כך, גם בכתב וגם בע"פ, שישנם שם דברים שהם ממקורות ממש פסולים.

למשל הוא מזכיר שם בהערה לגבי הפסוק בספר קהלת [קהלת ב' כ"ה], ומי יחוש חוץ מַמְנִי. מי שיעיין שם, יבין מה בדיוק הנושא. כדרכם כל דבר שאפשר לאתר אותו, מאחרים. זה לא קדום כמו שמקובל וידוע. בכל אופן הוא כותב בזה"ל, ויש בזה הרבה דיבור של תכונת לשון ארמית, ודבר זה ידוע למשכילי עם.

המלה 'משכילי עם', היא מלה כשרה מצד עצמה, כל גדולי ישראל בעבר השתמשו בה, גם מהר"י זיע"א השתמש בה לגבי אנשים חכמים. הרחבתי על כך בשע"ה הלכות כתובות, לגבי טוענת מאיס עלי, אגב אורחא

שנז' זה שם. [גם מהרח"כ בחיבוריו ובפרט בספרו קיץ המזבח, מרבה מאד להשתמש במלים האדם המשכיל. איתמר]. אבל אצלם, כאשר אשכנזים בדורות הללו מדברים בזה, כשאומרים 'משכילים', הם מתכוונים על אותם האנשים אשר בעוה"ר ירדו מהדרך.

במשניות מהדורת 'זכר חנוך', הורידו דבר אחד, את 'תולדות רבינו הקדוש', לקוח מהספר 'בית רבי'. השמיטו זאת, כיון שהבינו שזה פסול. אבל את הדבר הזה, הם לא השמיטו. הם לא ידעו, שישנו גם כאן משהו לא בסדר. וזה מעיד על הכותב שהיה משכיל.

צריכים לדעת, מי שחיבר את הספר תולדות 'בית רבי', זהו רבי משה קוניץ, מחבר הספר 'בן יוחאי'. בשלב מסויים, הוא היה בסדר, אבל אח"כ הוא התקלקל. הנודע ביהודה אפילו נתן לו הסכמה לספרו בן יוחאי, אבל לימים הוא טעה ונטה אחרי המשכילים, ואז פרשו ממנו גדולי ישראל.

מישהו כותב זאת במכתב לחתם סופר [הובא באגרות סופרים, וינה תרפ"ט, אגרות החת"ס עמ' 46], תמהנו על התורני מו"ה משה קוניץ, מאובן, אשר הובא דבריו בספר פסול נוגה צדק וכו'. זהו ספר של אותו חורין, שהבאנו לעיל, כי לבסוף הוא נהיה ראש הרפורמים.

בספר הורה גבר [נספחים, עמ' 4] הביא העורך בהערה כך, מהנכון להביא כאן את מכתבו של רבינו, אשר שלח רבי אלעזר לעזוב בעל שמן רוקח להחת"ס העתק מזה, כאשר נדפס לפנינו בשו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"א, וז"ל רבי אלעזר שם, "מצאתי עצמי כמחויב בדבר להודיע לכבודו הגאון נ"י, שהעוכר ישראל המדפיס סי' נוגה צדק, אשר בלי ספק נודע למעכ"ת את מהותו וכו'.

ולאחר מכן הביא כך, במבוא לס' תשובות תלמידי מנחם (וינה תר"ל) מקונן המו"ל שם בהערותיו בשולי הגליון, שלא יפה עשו חכמי דורו (הם מדפיסי וילנא) שהעלימו שמו מהחיבור בית רבי וכו'.

ו"הגיה" ו"תיקן" ושינה נוסחאות ככל אשר עלה על דעתו. ממילא הוא יכול לתקן ולעשות כל מיני דברים, כי אין מי שיוכיח את טעיותיו.

[לגבי התיקונים בסידור, יש להוסיף כי זו היא הסיבה להתנגדותם הנחרצת של גדולי רבני זמנינו האשכנזים והספרדים לתיקוני הרמ"מ, אף שחלק מהם נכונים, כי כך הוא בספרי תימן. כגון במה מדליקין, בשעת לידתו, ולא לידתו. ובעלינו לשבת, ולא גורלינו ככל המונס. איתמר].

בעז"ה עוד ייצא לנו להסביר יותר פרטים, לגבי הדברים האלה.

ביאור האור החיים הק' בעניין דברי הקב"ה למשה רבינו ע"ה אל תקרב הלום – של נעליך מעל רגליך וגו', כי לכאורה היה צ"ל ההיפך, קודם של נעליך וגו' ואח"כ אל תקרב הלום, והאם מצות לא תעשה יותר חמורה ממצות עשה.

לפני שאמשיך, אזכיר את אשר ידידנו רבי יפת מה טוב הי"ו שאל דבר חשוב, לגבי מה שכותב מהר"ר חיים בן עטאר זצ"ל, האור החיים הקדוש, בפירושו על התורה לגבי הפסוק ושמות ג, ה' וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הָלֹם שֶׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת קֹדֶשׁ הוּא.

האזה"ח שואל, לגבי מה שהקב"ה אומר למשרע"ה בפסוק הזה.

הרי משה רבינו מתקרב, הוא לא ידע שהמקום הוא קדוש, והקב"ה מזהיר אותו 'אל תקרב הלום', אל תתקדם, תעצור. 'של נעליך מעל רגליך', 'כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא'. דהיינו, אפילו במקום שאתה נמצא כעת, כבר שם המקום הוא קדוש, ועליך להוריד את המנעלים. יוצא, שישנו מכשול כבר עכשיו. א"כ לכאורה, היה צריך להקדים את 'של נעליך', לפני 'אל תקרב הלום'. הרי 'אל תקרב הלום', זהו על ההמשך, אבל מה שהוא נמצא כעת עם מנעלים במקום שהוא אדמת קודש, זה כבר כעת לא טוב. אמנם משה רבינו לא אשם, כיון שהוא לא ידע, אבל הקב"ה היה צריך

כמרכן, בספר 'חקר ועיון' [עמ' קל"ד] כתב בזה"ל, מהדורת וורשא תרמ"ב שימשה יסוד למהדורת ראם ווילנא, בנוגע להכללת פירושים שונים והקדמות שונות. וביניהם גם דברים מתמיהים, כמו "תולדות רבינו הקדוש" שהועתקו מספר "בית רבי", ושהוזכר שם "חכם המפורסם רמבמ"ן. אתם יודעים מיהו הרמבמ"ן? זהו משה מנדלסון, הידוע כאדם פסול. הוא היה 'משכיל'. כנראה הראשון שלהם, או מן הראשונים. כן הודפס שם מאמר על דקדוק לשון המשנה מ"הרב ר' שלמה לוינזון", אשר היה כידוע משכיל, והמאמר הנ"ל הועתק לשם, מהמשנה מהדורת שמיד ווינה, אשר בדפוסו היה הנ"ל מגיה. הם מעתיקים את דקדוק לשון המשנה שלו, ומפרסמים זאת לצערינו.

בספר דגל מחנה ראובן (אליצור) [עמ' שפ"ג] מובא על אחד בשם יצחק איציק סטנוב בזה"ל, סטנוב זה היה מראשוני ה"משכילים", מאותה חבורה של תלמידי מנדלסון, הוא הוציא בשנת תקמ"ה "סידור תפילה מכל השנה" – "מדויק ביותר על פי כללי הדקדוק ונקי מכל השיבושים...". הוא נקרא בשם ויעתר יצחק.

הם עסקו הרבה בדקדוק. וכאשר שהם מתעסקים רק בדקדוק, פירושו שהם רוצים לעסוק רק בתורה שבכתב, רק בתנ"ך, ולהגיד בזה מה שהם רוצים, כמובן הכל רק ע"ד הפשט, ולזלזל ח"ו בתורה שבע"פ ובכל מה שקשור לזה.

ובפרט שישנה כאן נקודה חשובה, כתוב שם, ובהכירו את גדלותו בדקדוק לשון הקודש – בבחינת 'מי מגיע לקרסוליו', הוא ידע שבדר"כ רוב חכמי דורו לא מתעסקים עם דקדוק, בפרט האשכנזים – גבה לבו, ובשחצנותו כי רבה, פער פיו ללעוג על הראשונים שתיקנו את נוסח התפילה, אשר יסודותיו בהרי קודש, לומר שהם לא היו בקיאים כמוהו בחכמת הדקדוק, ולא "שמו לב לשגיאות הדקדוקיות". הוא פשט את טלפיו, לשנות ממטבע שטבעו חכמים בנוסח התפילה, כאדם שעושה בתוך שלו,

למנוע ממנו את המכשול כבר כעת, ולומר לו כי כבר עכשיו הוא להוריד את המנעלים. כך מדקדק בספר אור החיים.

והאזה"ח עונה, כי בכוונה הקב"ה הקדים את הלאו לפני העשה, כיון שיותר חשוב להימנע מאיסור מאשר לקיים את העשה של מצות 'של נעליך'.

עוד מעט נסביר זאת יותר באריכות, אבל אולי כדאי לפני כן לקרוא את לשון האזה"ח.

הנה שני דברים יצו אותו ה'. אחד שלא יקרב, ואחד שישלוף נעל רגלו שלא יעמוד בו אפי' במקום שהוא עומד בו, כאמרו המקום אשר אתה עומד עליו כבר, אדמת קודש הוא. וצריך לדעת, למה לא הקדים לומר לו הסרת מכשול שכבר הוא נתון בו, שהוא עומד במנעלו על אדמת קודש, ואחר כך יצו עליו לבל יקרב הלום.

והוא עונה כך,

דע, כי בכל התורה כולה גילה ה' דעתו ורצונו, כי עיקר הקפדתו ומוסרו, הוא על מצות לא תעשה, כי זה יחבול בנפש. והוא טעם אמרו (קהלת י"ב) והרוח תשוב וגו' אשר נתנה, ואמרו ז"ל (שבת קנ"ב ב) תנה לו כמו שנתנה לך. אבל מצות עשה, הם השגת הטוב כשיהיו, ובהיעדרם אין עונש, זולת על פרטים ידועים כגון פסח ומילה.

יותר גרוע העניין שעוברים על לאו, מאשר עשה. והסיבה היא, כי כאשר אדם ח"ו עושה עבירה, אז הוא פגם בנפש שלו, נפשו התקלקלה, הוא חבל בה ופצע אותה. כך לגבי הלאוין. אבל לגבי מצוות עשה, אמנם אלו דברים טובים, אבל מי שלא עשה את המצוה הוא לא מקבל עונש, רק לגבי קרבן פסח, אם לא עשה קרבן פסח, או ברית מילה, לא נימול, שאז הוא חייב כרת. אבל לגבי שאר מצוות עשה, איפה כתוב שישנו עונש?

שאלה מהקהל: ומה עם תפילין, וברכת המזון?

תשובת מרן שליט"א: נכון. אתה 'צועק' את מה ש'צועק' הרב יפת הי"ו. אך אפשר להגיד דברים כאלה? אכן, מה לגבי תפילין וברכת המזון, וציצית, ולולב, ומצה בליל הסדר?

אבל כך כותב האזה"ח. ובזה הוא מתרץ את השאלה, כי לכן הקב"ה הקדים את החמור, 'אל תקרב', ואח"כ את העשה של 'של נעליך'.

ראשית צריכים להקדים, כי האזה"ח לא התכוין, שאין בכלל עונש על עשה. שהרי כתוב במפורש בגמ' מסכת מנחות [דף מ"ג ע"ב] כי לגבי ציצית, 'עונשין בעידן ריתחא'. ברם השאלה היא, האם זה רק לגבי ציצית, או לגבי כל המצוות. דהיינו, האזה"ח מודה שיש על כך עונש, אבל בעידן ריתחא, דהיינו בזמן שמדת הדין שולטת.

אינני יודע, אנחנו כיום בטח במצב שמדת הדין שולטת כל הזמן, בעוה"ר. אני אומר זאת, בכדי להוריד קצת את התמיהה. 'ענשינן אעשה', אבל עדיין זה לא מספיק.

ישנם כאלה האומרים, כי מה שכתוב בגמ' במנחות 'בעידן ריתחא', זהו רק לגבי ציצית, כיון שהאדם אינו מחוייב לעשות בגד שיש לו ד' כנפות, כדי שיהיה בו ציצית. הרי הנדון אינו כאשר האדם לובש בגד של ד' כנפות בלי ציצית, אלא שהוא לא משתדל לקיים את המצוה. על כך מענישים בעידן ריתחא, אבל על היתר – לא. אולם האזה"ח סובר כדעת האומרים, שזה קאי על כל המצוות. כך מפורש בדבריו במקומות אחרים. ועיין בספרו חפץ ה' מסכת ברכות מהדורא חדשה, במילואים והערות מדף קע"ט.

שאלה מהקהל: כל המושג שהיה שם, זה שקודם כל אסור להתקרב, ועם הנעליים זה אם הוא רוצה להתרום. זה לא חטא.

תשובת מרן שליט"א: לא. וכי הכוונה שהוא צריך להתקדש? לא. של נעליך כי אדמת קודש, משמע שזה זלזול, כי אם האדם נמצא

שבספרים רבים מדברים על עניין זה, והדבר אינו כ"כ פשוט.

שאלה מהקהל: אולי לכן נקט האור החיים 'כגון' פסח ומילה, ללמדנו שלא דוקא הם.

תשובת מרן שליט"א: אבל הוא נקט רק את הדוגמאות הקיצוניות, כי רק בשתי מצוות עשה הללו יש עונש כרת.

[הערת העורך: במנח"ח הידוע בעולם הישיבות מצוה שכ"ה כ' בזה"ל, ונ"ל דהנה שני מינים יש במצות עשה א' שהוא חיוב אקרקפתא דכל איש מישראל כמו תפילין ואתרוג ואכילת מצה, ומצוה כזו אם מקיים אותה, עושה רצון הבורא ית' ויתעלה, כי כן צוה לו המלך ב"ה. ואם מבטל המצוה ואינו מניח תפילין או שלא נטל לולב, ביטל המצוה ועשה נגד רצונו ית' ועונש יענש. ויש מצות שאין חיוב לעשותם כגון ציצית, דהתורה לא חייבה אותו ללבוש בגד של ד' כנפות, ואם רוצה הולך בלא בגד של ד' כנפות, ואינו נגד רצון הבורא ב"ה. אך אם מביא עצמו לידי חיוב, שבכיוון לובש ד' כנפות לקיים מצות ציצית, זה דרך הטוב וישר. הכלל, אם מקיים מצוה זו, עושה רצון הבורא ב"ה. אבל אם אינו מקיים מצוה, אינו עובר על רצונו, רק דאינו מקיים המצוה. וכן מצוה זו דהיינו סוכה, יש בה שני חלקי המצוה וכו']

למשל, מי שיעיין בשדי חמד ומערכת עי"ן כלל מ"א, יראה שהוא דן על דברי הרמב"ן האומר לכאורה בדיוק ההיפך, כי לדבריו עשה יותר חמור מלא תעשה. בדיוק הפוך, ממה שנראה מהאור החיים. והראיה שלו היא, כי ישנו כלל בכל התורה כולה, ש'עשה דוחה לא תעשה'. אם הלאו הוא יותר חמור, איך העשה דוחה אותו? משמע כי העשה יותר חשוב.

הוא מאריך על כך ומביא את דברי הרמב"ן בזה"ל, ז"ל הרמב"ן, ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה וכו', כי המקיים ועושה רצון אדוניו, הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו. ולכן אתי עשה ודחי ללא תעשה. ומפני זה יהיה העונש גדול במצות לא תעשה, ועושים בו דין,

עם המנעלים הוא מזלזל במקום הזה, כמו שלמקום קדוש נכנסים בלי מנעל.

לדוגמא אבותינו היו נכנסים לבית הכנסת בלי מנעלים. לא ניכנס לנושא הזה, כי הוא ארוך. אפי' לסוכה היו נכנסים בלי מנעלים. כי שם היה מקובל שעם מנעלים זה לא מכובד כיון שהרחובות לא היו נקיים. יכול להיות מסתבר שבכל הדורות היה כך, לכן זה נחשב ביזוי. אבל כך היתה תרבות המקום, שכאשר נכנסים לאנשים מכובדים, משאירים את המנעלים בחוץ. לכן היום זה לא שייך. וכבר דיברנו על זה [שיעור מוצש"ק קרח ומוצש"ק פינחס, שנת התש"פ].

[הוספת השואל דלעיל: כוונתי בשאלתי הנז"ל על דברי האוה"ח הק' היתה למאמר הזוה"ק (אותו זכרתי, ובחיפוש מצאתי בתיקוני זוהר תיקון י"ב דף כ"ז ע"ב וע"ע בזוהר חוקת דף ק"פ). שהקב"ה באמרו של נעלך ביקש משה להתפשט מן הגשמיות, וממילא אין מקום לדיון. כי בתחילה ה' אמר לו לא להתקרב הלום, כי עדיין הוא אינו בדרגא שיכול לדבר עם ה' פנים בפנים, ואחרי כן הוא אמר לו כי אם רצונו להתקדש ולהתדבק בשכינה (מתוך מדבש שם) עליו להתפשט מן הגשמיות. אבל שוב התבוננתי שאין כלל מקום לשאלה, כי האוה"ח פירשו על דרך הפשט, והנז"ל הוא עד"ה. הערת בני הרב שאול יצ"ו].

שאלה מהקהל: הרב אמר מקודם אור החיים 'הקדוש', וכמדומה ראיתי שהרב כתב שאין לומר הקדוש.

תשובת מרן שליט"א: לא. אדרבה הסברתי בס"ד הטעם לאמירת הקדוש, וכן זוה"ק, אף שיש טוענים וכי הגמרא ח"ו לא קדושה, יען כי בספרים שניכרת ובולטת הקדושה, מוסיפים זאת. פשיטא דכולם קדושים, אבל כאן היא 'צועקת'.

האמת היא, כי הנדון דלעיל הוא חמור, אבל אי אפשר לי להיכנס כעת לכל הנושא, כיון

כגון מלקות ומיתה, ואין עושיין דין במצות עשה כלל, אלא במורדין, כגון לולב וציצית איני עושה, סוכה איני עושה וכו', עכ"ל הזהב. ישנה כאן אריכות על כך, לא אכנס לכל זה.

מצד שני רבי נסים גאון (בשבת דף קל"ג) אומר, לגבי מה ששואלים אנשים, איך יכול להיות שעשה דוחה לא תעשה, הרי לא תעשה זה חמור יותר? והוא אומר כי התשובה לכך היא, שזהו תנאי. דהיינו, כאשר הלא תעשה פוגע בעשה, זהו תנאי בעיקר המצוה, שהעשה ידחה אותה. כך הוא אומר, ובספרים דנים בהרחבה על כך. ואין רצוני להיכנס לנושא הזה, מי שירצה יעיין למשל בספר גדולה תשובה (סימן י"המאריך על כך מדף פ"ד).

רק אביא דבר אחד, שהעלה בספר ראשית חכמה (פרק המצוות, שער השני), מתוך הספר מנורת המאור למהר"ר ישראל אלנקווה, אשר כותב נוראות כנגד מי שאומר כך. הוא לא דיבר נגד מהר"ח בן עטאר, כי הוא היה עוד הרבה לפניו. אבל בכל אופן, היו אנשים בזמנו שאמרו כך, והוא כתב עליהם דברים קשים.

כידוע, ישנם שני ספרי מנורת המאור. יש מנורת המאור הידוע, מה שאנחנו קוראים בכל שבת, לרבי יצחק אבוהב. ויש מנורת המאור, ספר אחר, לרבי ישראל אלנקווה.

הראשית חכמה העתיק ממנו בזה"ל, לפי שפירשה התורה עונש מצוות לא תעשה, כל אחת ואחת כפי עניינה, מהן במלקות, ומהן בכרת, ומהן במיתה בידי שמים ומיתה בית דין, ולא פירשה עונש ביטול מצוה עשה אלא פסח ומילה בלבד שהם בכרת (כריתות דף ב' ע"א), על כן טעו מקצת בני אדם ונבערו – הוא קורא להם 'בערים' – ואת השם לא דרשו, ורפו ידיהם להחזיק במצוות, כי חשבו שהמבטל מצות עשה לא יקרהו עון. רק אם עשה מצוה – תכתב בספר זכיותיו, ואם נתרשל – נתרשל, לא הרויח ולא הפסיד. וגרם להם זה ליקל בעיניהם ביטול המצוות, ומי שנזדמן לו עשיית מצוה בלי יגיעה וטורח – יעשנה, ואם יקשה בעיניו עשייתה, בין מטורח גופו בין מצד חסרון

כיסו – מתעצל ונמנע מלעשותו, ואינו מחשב הפסד מצוה בגופו או בממונו כנגד שכרה.

והוא כותב כך, לכן ראוי להוכיח ביטול סברא זו מן המושכל ומן הכתוב ומן הקבלה, כי הפסד שכר מצות עשה, קשה מעונש העובר על לא תעשה. נמצא שהוא אומר בדיוק הפוך, ולדבריו מי שחושב אחרת זו טעות, והוא בער. ישנה שם אריכות על כך כמה דפים. וע"ע לרבינו יונה בשערי תשובה שער ג' אות י"ד, ולמהר"י קורח במשכיל דורש דף פ"ה ד"ה ואמרו.

אינני יכול להיכנס לזה כיון שצריכים כאן לפרק וליישב עוד כמה שאלות ועניינים. בכל אופן פתחתי פתח לעניין הזה, ואם יעזור ה' עוד נחזור לנושא הזה.

דעת מרן שליט"א בעניין פתיחת קברים שבהם כביכול נקברו ילדי תימן בתקופת עליית לארץ ישראל, והאם מותר לקחת דוגמא לצורך בדיקת די אן איי. זעקה גדולה ומרה איפה ילדי תימן? ואיפה ספרי תימן?

ישנה שאלה, אשר עומדת לפנינו כעת בצורה מעשית.

כתב לי ידידנו הרב אלעד אלעזר יוחנן שליט"א, מהעיר צפת ת"ו שאלה בזה"ל, לכבוד מו"ר ועט"ר ראש כל בני הימן, פוסק עדת תימן, סביר וגמיר, חסידא קדישא ופרישא, כל רז לא אניס ליה, המאלפנו בינה ודעת, והמדריכנו בדרך האמת, הלא הוא מהר"ר יצחק רצאבי שליט"א י"ל.

אשאל מכת"ר בעניין פתיחת הקברים שכביכול נמצאים בהם ילדי תימן שנעלמו (שנחטפו) בעלותם לארצה"ק.

ונתעוררתי לשאול ע"ז, מכיון שפנתה אלי מרת נ' קורן (=קרני), כדי שאאפשר לבני משפחתי לחתום על אישור שע"י יפתחו את הקבר שכביכול קבור שם אחיו של מו"ז ז"ל הנק' חיים גמיל בבית העלמין סגולה (ידיעה זו עפ"י ועדת כהן-קדמי), כדי לברר אם הוא אכן קבור שם. הוא היה בן שנה וחצי בפטירתו, יותר נכון בהיעלמו, כי הוא היה בריא ושלם.

שייכים ע"י בדיקת די אן איי, עושים את הבדיקה הנ"ל לבני המשפחה כדי לראות שהתוצאות תואמות. ה' החזרת העצמות והתמיסה לתוך הקבר, וכתובת שם הנפטר על הקבר.

ובאם לא ימצא כלום, תתבצע תביעה ממונית על עגמת נפש של משפחה, שהשלו אותם. ושאלת השאלות, איפה הוא? לא רק שישנה שאלה האם זה הוא, גם אם יתברר שבקבר הזה אינו הוא, א"כ איפה הוא? היכן הבן אדם? לאיפה נעלם? ופרסום העוול הגדול שעשו הרשעים בעלותם של יהודי תימן ארצה.

ונפשי בשאלתי, האם מותר הדבר, והאם הסיבה מספקת, כיון שיש חרדת הדין, כבוד המת, ועוד אם כדאי הדבר.

ותשובת הרב מהרה תצמח, ואותנו תשמת. קל הקלים ער"ח אלעד אלעזר יוחנן, מתלמידי הרב השותה בצמאה את דבריו.

מי שמטפלת בעניין הזה, מרת נ' קורן, ג"כ כתבה כך, בס"ד, לכבוד הרב רצאבי שליט"א. לבקשתו של הרב אלעד אוחיון (יוחנן), ושל עוזר הנאמן שילה יגאלי, מצורפת בזה החלטה של ועדת כבוד המת בעניין פתיחת קברים של ילדי תימן המזרח והבלקן ולקחת דנ"א לזיהויים. החלטה זו מצורפת בפעם הראשונה בהסטוריה של מדינת ישראל לחוק שחוקקתי בדבר פתיחת קברים לגילוי האמת בפרשה. הסתמכתי על פסק הלכה של גדולי הרבנים בארץ, ביניהם הרב עובדיה יוסף זצ"ל.

אינני יודע האם הדבר הזה מדויק, בזמנו בשיעור [מוצש"ק מסעי התשע"ז] כבר דיברנו על הפס"ד של הרב עובדיה יוסף, הוא לא דיבר על בדיקת המתים, אלא האם מותר לפתוח כדי לראות האם זה ריק או לא. וכעת ישנה שאלה נוספת, לא רק לפתוח, אלא אם מוצאים עצמות, האם מותר לקחת ולבדוק האם העצמות הללו אכן מתאימות למשפחה, ושזהו אכן הבן אדם הזה שאומרים עליו שזה הוא. זאת כבר שאלה עוד יותר קשה.

לסבו, שכבר אינו בחיים, ותנצב"ה, היה אח בשם חיים, וישנו מקום בבית העלמין סגולה בפ"ת, שם כתוב 'כאן טמון חיים גמיל', וכך אמרו להם אז בזמנו. הם היו אז ממש תמימים, האמינו ולא חקרו, בפרט שהיו מבולבלים לגמרי כשעלו כאן לארץ. הגיעו לעולם חדש ומנוכר. תינוק בן שנה וחצי, חי וקיים בריא ושלם, עוד היה משחק באותו יום כרגיל כמו כולם, ופתאום הוא נעלם. אמרו להם שמת.

כמעט אין משפחה של תימנים, שאין מישחו שנעלם, עם סיפורים כאלה. אין בית אשר אין שם מת [שמות י"ב, ל']. המדובר על מאות ואלפי ילדים, רחמנא ליצלן.

נמשיך במכתבו. ובשביל עניין זה, בירדתי איתם כיצד מתבצעת הבדיקה שם.

כיום כבר התימנים למדו לקח, איך לעשות זאת. בעבר, מדי פעם, ניסו לפעול בעניין זה, בכל מיני דרכים לא חוקיות, ואז הדבר נכשל. עכשיו ב"ה קצת למדו איך לפעול, ועשו זאת בצורה יותר מסודרת, ושהדבר יהיה חוקי. כי עם הממשלה, זה חייב להיות רק בדרך הזאת. וכולי האיי ואולי. כעת רוצים לפתוח את הקברים, והשאלה היא האם הדבר מותר? כיום השתכללו עם בדיקות די אן אי (DNA), שבאמצעותם כנראה יכולים לדעת – לא בטוח במאה אחוז – שאפילו על אנשים שכבר עברו שנים רבות מפטירתם, יכולים לדעת האם זהו הבן אדם. בכלל ישנה שאלה האם ימצאו משהו, יכול להיות שימצאו קבר בחוץ אבל אין בפנים כלום, לא עצמות ולא שום דבר. אבל גם אם ישנן עצמות, יכול להיות שאלו עצמות של מישחו אחר.

ואמרו כך (מה שאני זוכר), א' פותחים את הקבר לראות אם יש עצמות, וזה נעשה בשיתוף חברא קדישא. ב' באם מצאו עצמות, לוקחים אותם למעבדה כדי לחברם, ולראות שהם של אדם אחד. ג' אם הם של אדם אחד, לוקחים חלק מהעצמות וטוחנים אותם, ומניחים את מה שטחנו בתמיסה כדי לברר למי הם שייכים. ד' אחר שמצליחים לברר למי הם

למעשה היגשתי בקשות לביהמ"ש לפתוח קברים, ונדרשת הסכמה של כל בני המשפחה המבקשת, לפיכך יש משפחות ששואלות שאלת רב.

אי אפשר לעשות זאת ללא הסכמת בני המשפחה.

למעשה, ישנה כאן נקודה נוספת שהיא בעייתית. שמעתי מפי הרב אלעד יוחנן שהוסיף, כי אנשי ח"ק פ"ת סגולה טוענים, שחלה שם תזווה בקרקע לפני כשלושים ושמונה שנים של חצי מטר. אינני יודע הסיבה. לא מובן לי למה האדמה זזה רק מלמטה, ולא מלמעלה. אם הכל זז, אז מסתמא הכל יזוז בבת אחת. לא יודע כיצד ומדוע האדמה זזה, אולי רטיבות וכדו' גרמה לכך. ולכן יתכן שלא ימצאו מאומה תוך הקבר, ויצטרכו לחפור שני קברים לכל צד. אולי זה תירוץ מוקדם מראש או התחמקות, כדי להניא להרתיע ולהפחיד ממחשבה לבדוק את הקברים. אבל הדבר ניתן לבירור.

אינני יודע האם זה אמיתי, או שלא. צריך שמומחים יבדקו את הנושא הזה, מה קרה, האם אכן היתה תזווה, ומה עושים לגבי הנושא הזה. כי יוצא שיצטרכו לבדוק יותר מדאי קברים.

בכל אופן, הדבר העיקרי הנוגע אלינו מהבחינה ההלכתית, שישנה הלכה מפורשת בשלחן ערוך [ו'ד סימן שס"ג סעיף ז'], אסור לפתוח הקבר, אחר שנסתם הגולל. הסיבה לכך היא, מפני חרדת הדין. כבר דיברנו על כך בזמנו [בשיעור מוצש"ק מסעי התשע"ז], כי ישנם כאלה האומרים שאחרי י"ב חודש אין חרדת הדין. הרי הדבר נלמד משמואל, כאשר בעלת האוב העלתה אותו, נאמר שם [שמואל א' כ"ח, ט"ז] וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שְׂאוּל לָמָּה הִרְגָּתָנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי, והמדובר בתוך י"ב חודש, כי אחרי י"ב חודש בעלת האוב לא יכלה להעלות אותו. בתוך י"ב חודש, האדם נמצא עדיין בדין שמים. ובכלל, גם אם יש חרדת הדין, אפילו בתוך י"ב חודש – הלוא כעת מדברים על

קברים מלפני שבעים שנה – אבל לגבי ילד קטן, שהוא פטור מן המצוות, אין חרדת הדין. אין לו על מה לתת דין וחשבון. רק מה שיש לדון, אולי הוא גילגול. ואמרנו בזמנו, כי בעצם עפ"י ההלכה אין בכך חשש, בגלל כל הנימוקים האלה. את הקבר הראשון בודאי שאפשר לפתוח, אבל אי אפשר ללמוד ראייה מהקבר הזה למקומות אחרים.

בכל אופן, הרי דיברנו מקודם על המשכילים והרפורמים, צריכים לדעת כי החילונים שבזמננו, אלה הרשעים הכופרים האלה אשר עשו את העוול הזה, בראשית הקמת המדינה, הם תולדות תולדותיהם של כל הרפורמים והמשכילים דלעיל. לצערנו הם התדרדרו, על ידי הרפורמה וההשכלה, ובסופו של דבר נהיו חילונים, מחללי שבת קודש וכו'. ככל הגויים בית ישראל רח"ל.

מדהים לראות את עוצם ההתדרדרות. הזוועה זועקת עד השמים. העוול הזה. שום תירוץ והסבר בעולם לא יכול להצדיק דבר כזה, למכור אלפי ילדים, מאות ילדים לפחות בודאי, גם אם הם היו חולים, אבל לא עד כדי מות ח"ו, ולהעלים זאת מההורים, שהם לא היו נוכחים בקבורה בכלל, כי המצב אז אחרי העלייה לארץ היה בלבול גדול. רק חלק קטן ממש, בודדים מועטים, עמדו ונלחמו וקיבלו את הילדים שלהם בחזרה. משא"כ מי שהאמין להם.

ידוע שפעם היה ילד אשכנזי אחד, בשם יוסי שוכמבר, מה עשו מזה החילונים, איפה יוסל'ה? היו החילונים צועקים כך לחרדים. ילד אחד, שסבו היה חרדי, הוא רצה שנכדו יגדל בחינוך חרדי, והוא העלים אותו. הבריחו אותו לחו"ל, כי הוריו היו חילונים. מה הם עשו, כדי לגלות אותו? הפכו את כל העולם, ואפילו הכניסו את כלל עם ישראל לסכנה, הכל בכדי לגלות היכן הוא, כדי שח"ו שלא יהיה דתי.

[הוסיף כאן ידידנו הראשון כ"נר"ו, שירותי המודיעין עסקו אז בחיפושים אחרי "הרופא" מנגלה יש"ו, וכבר עלו על עיקבותיו. ואז הורה

הרמב"ם כותב שם בזה"ל, אין מפנין את המת מקבר לקבר, אפילו מבזוי למכובד. ואם היה בתוך שדהו, מפנהו אפילו ממכובד לבזוי. והרדב"ז שם כותב לפרש את הטעם, יש מי שכתב שהטעם לפי שהבלבול קשה למתים, מפני שמתיראין מיום הדין. וזכר לדבר [אויב ג', י"ג] יִשְׁנֶנִּי אֶזְנִי וְנִתְּנָה לִי. ושמואל אמר, למה הרגזתני וגו'. ואני אומר, שאם זה הוא הטעם, אפילו לפנות אותו לתוך שלו היה אסור. לא רק לפנות לקבר אחר, אלא אפי' לקבר שלו העיקרי, אם בטעות קברו אותו במקום אחר. אלא עיקר הטעם, משום בזיון המת.

נראה בכלל כי כל העניין של חרדת המת, לפי דעת הרמב"ם אין בכלל מושג כזה. ההלכה שאסור לפתוח קבר, לא מובאת בכלל ברמב"ם. גם לגבי לפנות, שהרמב"ם העלה הטעם הוא לא בגלל חרדת הדין, אלא משום בזיון המת, כי רואים אותו בניוולו.

ובכלל יש כאלה הטוענים, כגון בשו"ת חבלים בנעימים [ו"ד סי' ע"ב], שאין עניין חרדת הדין בפתיחת קבר מאיזו סיבה. ישנן לפעמים סיבות שצריך לפתוח קבר ולראות האם זה הבן אדם, למשל אם ישנה עגונה שבעלה כנראה מת ולא יודעים מי זה שנקבר, אולי כנראה זה הוא. או לפעמים בטעות נפל ארנק בתוך קבר, הח"ק עסקו ונעלם הארנק והכסף, והם רוצים לפתוח את הקבר ולראות, כנראה בטעות קברו זאת ביחד. אומר בעל שו"ת חבלים בנעימים, שאין שום ראיה, כי שם לגבי שמואל הנביא העלתה אותו באוב ע"י כישופים ועליית נשמה, אבל סתם נגיעה בגוף אין בעיניו. וכך טוענים כמה אחרונים.

לגבי העניין של חרדת הדין, בשו"ת דבר יהושע (ארנברג) [סימן כ"ז] הסביר, כי אין הכוונה שהוא חושב שיביאו אותו עכשיו לדין בשמים, שהרי עכשיו הוא כבר נפטר לפני כמה ימים, והוא כבר נידון. אלא מה, הוא חושש אולי הגיע תחית המתים, יום הדין הגדול.

להם ראש הממשלה המכשלה לעזוב הכל ולעסוק אך ורק בחיפושים אחרי יוסלה, ובנתיים מנגלה חמק מתחת ידיהם ושוב לא מצאוהו עכ"ל].

זה מה שעשו הרשעים של אז. לאיפה הגיעו כל החשוכים הללו, הכפירה והחוסר אמונה שלהם הביאה אותם למצב כזה. כשיהודי יורד, הוא גרוע יותר מגוי. מאיגרא רמא, לבירא עמיקתא. אבל פה, שאין המדובר על ילד אחד, אלא על מאות ואלפי ילדים, שהעלימו ומכרו אותם. איפה הם?

הערה מהקהל: כתוב שגם נסיונות רפואיים עשו עליהם.

תגובת מרן שליט"א: ה' ירחם.

מדברים רק על הילדים. ואיפה הספרים? אלפי ספרים עתיקים כת"י שהעלו מתימן, את חלקם הם מכרו וחלקם נעלמו, וחלק לא יודעים איפה הם. אינני יודע למה הם מחכים, אולי עד שייעלם זכר בעליהם. כל הנושא הזה של ספרי הקודש, ספרים עתיקים של מאות שנים, אשר ערכם לא יסולא בפז. גזלו ילדים, גזלו ספרים, לאור השמש, ואף אחד לא נותן את הדין על כך.

לכן אנחנו שואגים בזעקה גדולה ומרה, איפה מאות ילדי תימן? ואיפה אלפי ספרי תימן? על ילד אחד, געשה הארץ, הפכו והרעישו את העולם, ולא מכרו אותו. וכאן מאות ואלפים נמכרו בעבור בצע כסף שומו שמית. ושותקים ומשתקים. עד מתי?

כיון שהעוולה כ"כ גדולה, וכפי שאמרנו מבחינה הלכתית – עוד מעט נבסס זאת יותר – הדבר מותר, גם לפתוח את הקבר, וגם לפי הש"ע כפי שאומרים הרבה פוסקים שזה רק בתוך י"ב חודש, ועל ילדים לא שייך.

ועוד מעט נראה שלפי דעת הרמב"ם [פרק י"ד מהלכות אבל ה' ט"ז] נראה, שאין בכלל את כל העניין הזה שאסור לפתוח קבר. הרמב"ם לא מביא את ההלכה הזאת, והמקור לכך הוא רק במסכת שמחות, ולא הובא בתלמוד כלל.

והוא כותב עוד בזה"ל, כי כן שוב מסתבר דלאו דוקא ע"י הזזה והעלאה איכא חרדת הדין, אלא גם ע"י פתיחת קבר בלבד בא בלבול וחרדת הדין, שהרי תחילת תחיית המתים יהי ע"י פתיחת הקבר, כאמור ביחזקאל ול"ז, י"ב – י"ג] הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרֹתֵיכֶם עִמִּי וגו', יִדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ בְּפִתְחֵי אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרֹתֵיכֶם עִמִּי. בתחית המתים, הקב"ה פותח את הקברים.

וועיין עוד למהרח"כ בשו"ת החיים והשלום חלק יורה דעה סימן נ"ח. וכתב זאת נגד חכם אחד שהתיר, במעשה שהיה בעיה"ק ירושלם ת"ו. איתמר].

ראיתי גם מה שכתבו הזעדה לכבוד המת, אשר דנו על הנושא הזה, כמה רבנים העוסקים בעניין, והם כתבו כי הכמות שיקחו מהקבר תהיה מזערית, ויהיה שם משהו מטעם הרבנים שיפקח על הנושא הזה, ואחרי כן יחזירו את הכל לקבר. אם כן יקפידו ויעשו כך.

זאת אומרת, לא לוקחים איזה משהו שייעלם וכדו', שום דבר לא מתבלה – כך גם שמעתי שהתברר – הכל יחזירו, וגם לוקחים משהו קטן מאד. הרי בשביל דא"נ מספיק לקחת מכל חלק בגוף, ובודקים את זה, ובודאי שאין בזה אפילו כזית, ואת הכל יחזירו אח"כ לקבר.

א"כ למעשה, בודאי שמותר לעשות זאת, ואולי הדבר יהיה כפרה לאלה הרשעים אשר עשו זאת, ואולי תהיה תועלת על כל הצער של המשפחות, מה שציערו אותם כ"כ הרבה. והעיקר הוא, שלא עוברים על דבר כזה בשתיקה. גִּנֵּב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמָכַרָו וְדִבְרִים כ"ד, ז', עשו עוולות כאלה, זוועה כזאת שלא היתה ולא נהיתה בעבר, עוול שזועק עד לשמים, אם עוברים על זה בשתיקה ולא מוחים, לא מתייחסים לזה. שהדברים האלה לא יעברו ח"ו בשתיקה, אחרת עושי רשע יראו שזה כך ולא יתייחסו, ויעשו כזאת גם בעתיד רח"ל. ה' ירחם.

התייחסות לדברים שפורסמו בעלון "בית נאמן" האחרון (וירא התשפ"א) בשם הרב מאיר מאוז שליט"א אשר קובע בצורה נחרצת דברים שאינם נכונים, כגון בעניין מנהג התימנים לעשות ברית מילה בחצות היום. ולגבי עניין מקום סיום קריאת התורה בראש השנה. ומאידך דוגמא לכך שהם מנסים לשנות מנהגים המקובלים בכל עם ישראל מדורי דורות, והדבר בלתי נכון, כגון בעניין גירסת המלה "וְלִמָּה" אין מערבין בה דבש וכו' בפיטום הקטורת, אם היא מלעיל והמי"ם דגושה, או מלרע ורפויה.

כמה תלמידי חכמים ובני תורה ביקשו ממני, הראו לי ועוררו אותנו להתייחס לדברים שפורסמו בעלון "בית נאמן" האחרון [פרשת וירא, 234, כ' מרחשון התשפ"א]. לצערינו, מדי פעם אנחנו צריכים להגיב, על דברים שהרב מאוז משום מה קובע בצורה נחרצת, שזה לא נכון. כבר השבנו על הרבה דברים בעבר, אולי בסופו של דבר זה יעזור.

באות י"ד הוא כותב לגבי מה שקראנו בפרשת לך לך, וגם בפרשת וירא שקראנו השבת, שאברהם אבינו נימול. נאמר בפסוק [בראשית י"ז, כ"ו] בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אֶבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנָו.

הוא אומר כך, התימנים עושים מילה בחצות היום. ככה מביא בספר חרדי תימן של רבי יעקב ספיר. אומר שם, אמרתי להם, למה אתם עושים ככה? אמרו לי, כי כתוב "בעצם", והכוונה שהשמש בעצמתה, כלומר בחצות היום. אמרתי להם, זה לא נכון, מעמוד השחר זה כבר נקרא בעצם היום הזה. ככה מוכח בגמרא במנחות [נדף ס"ח ע"א], כבר שהאיר המזרח נקרא: "בעצם היום". [וכן מוכח מכמה פסוקים כמו: "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה". הוספת העורך שם]. רק אולי הם רוצים לאחר, כדי להזמין אנשים וכדומה. אבל זה לא טוב כל כך, אלא צריך לעשות את הברית בתחילת היום.

האמת היא שלא הייתי רוצה להתייחס כעת לזה, כיון שיש לי רשימה של עוד דברים, שהרב מאוז יש לו טענות עליהם, ובדעתי להפריכם, וגם כדי להשתיק את כל יתר הערעורים. אבל

כמובן, יש עוד ליישר הדורים, ולתרגן סתירות. אבל לעת עתה סתמנו פירצה. ועוד חזון למועד.

[המעייין בספר אבן ספיר חדרי תימן ח"א פרק ל' דף ס"ז ד"ה פה, יראה שהסיפור הפוך ממה שהביא הרב מאזוז. שם כתוב בהיותו בעיר אחת בתימן, ראיתי מנהג הכנסת בן שמונה לברית קדש, לא יקדמו קודם הצהרים עד אשר יאספו קרוביהם ומיודעיהם מעירות וכפרים הסמוכות. וכאשר טענתי להם מזישכם אברהם בבקר' מלמד שזרזים מקדימין למצוות, השיבוני מ'בעצם היום הזה נמול אברהם וגו', ופשוטו של מקרא ומדרש חז"ל בעצמו של יום. בצהרים הובא הילד וכו' ע"כ. ודי למבין.

[לגבי בעצם היום הזה, הבנתי מכלל דברי אבא מארי זלה"ה, שעיקר הסיבה לכך, מפני שרצו שהתלמידי חכמים ישתתפו במילה, ובשעות הבוקר הם עסקו בתורה. ומטעם זה גם סעודת מצוה של חתן עשו אז. ואת עניין בעצם היום הזה, אמרו רק כעין אסמכתא. וראיה לזה, שבשבת שאז עסק התורה היה מן הצהרים ואילך, עשו את המילה בבוקר מיד אחרי התפילה. והארכת יתר בזה בדברים שכתבתי לידידנו הרה"ג אלישע חן שליט"א. איתמר.]

ולא אכנס לעוד נושא, שהוא כותב בהערה 26, בעניין קריאת התורה בראש השנה. הרי אנחנו קוראים ביום השני 'והאלהים ניסה את אברהם וגו', ומסיימים 'וישב אברהם בבאר שבע'. בעדות האחרות, מוסיפים 'הנה ילדה מלכה גם היא וגו'. למה התימנים לא מוסיפים זאת? כי זה לא קשור לעקידה.

אז הוא בא טוען ואומר כך, והתימנים לא קוראים אותם. מסיימים 'וישב אברהם בבאר שבע'. ועוד אומרים שזו דעת מרן. אבל זה לא נכון, כי מרן כתב [סי' תר"א ס"א] "עד סוף סדרה". וסדרה פירושו פרשה. כמו שהיו כותבים בספרים הישנים: "חסלת סדר בראשית", "חסלת סדר נח" "חסלת סדר וירא" – נגמרה פרשת וירא.

כיון שהדבר חזר ונדפס, ופנו אלי, אז לפחות אני אענה על זה בקצרה.

אני מתפלא. איך אפשר לבוא ולהגיד 'לא נכון', על דבר שכתוב במפורש בפרקי דרבי אליעזר [פרק עשרים ותשעה]. וז"ל הפרקי דרבי אליעזר, מהו בעצם היום הזה? בגבורת השמש בחצי היום.

נו, אז התימנים אמרו את זה? חז"ל אומרים זאת.

ומי שיעיין בביאור הרד"ל שם, ימצא שכתב על כך שלושה טעמים. וז"ל, 'בעצם', הוא בעצמו וגבורתו של יום, שהוא בחצי היום. ומשום לפרסומי מילתא, דרגש ליה ימלל, כמ"ש באגד"ב ובאגדה דשיר השירים פ"ד ובכ"מ. זהו דבר ראשון, דהיינו לעשות זאת בפירסום, כי אברהם אבינו לא פחד. מי שמתנגד, אדרבה נשמע אותו שיעיו. אולי זאת יכולה להיות סיבה רק לאברהם אבינו, אבל גם לגבינו, עצם זה שלא עושים את המצוה בהיחבא בבוקר, אלא באמצע היום, הוא כבוד המצוה, פירסום המצוה.

ישנה עוד סיבה, או מפני שהחידוש יפה למכה, וכמ"ש מאגד"ב אי"ה, לכן מל בחצי היום בגבורת השמש. דהיינו, פצע הברית מילה, בבוקר כיון שעדיין קצת קר, הוא סובל. משא"כ באמצע היום חם, אז זה טוב למכה ולבריאיותה, לכן הוא מל בחצי היום בגבורת השמש.

ובהוספות [אות א'] הוא כותב, ועיקר עניינו הוא כמ"ש בזוהר ויקרא ופ' בא שהבאתי לעיל אות ג', ובר"פ וירא [ח"ח ע"א] על 'כחוס היום', שהוא תוקף גילוי החסדים בגבורת היום, שהוא הולך ואור עד נכון היום בששה שעות, ואז אתגלי חסד ואתבסם עלמא עי"ש.

א"כ ישנם כאן שלושה טעמים, א' פירסום המצווה, ב' יפה למכה, כי מבחינת רפואה זה טוב לברית מילה, ג' עפ"י הסוד, שזה התוקף של מדת החסד. איך אפשר לבוא ולבטל זאת במחי יד?

שאלה מהקהל: אבל זאת פרשה פתוחה?

תשובת מרן שליט"א: לא זאת הנקודה. ולא אכנס לנושא הזה. ראשית, מפני שבני הרה"ג משה שליט"א כבר כתב על כך בבארות משה על פסקי מהרי"ץ. זאת שאלה לא מהיום, זאת שאלה כבר מלפני מאה או מאתיים שנה שדנו על הנושא הזה. ועוד, מפני שגם לי יש עדיין בכתובים על הנושא הזה.

אבל, אם הוא רוצה שנגיד לו מה נכון ומה לא נכון, אז אנחנו נראה להם שלצערינו מה שהם אומרים זה לא נכון. הם רוצים לשנות מנהג בדברים המקובלים בישראל, למרות שהם לא נכונים.

כידוע, דיברנו על כך בעבר [שיעור מוצש"ק פרשת תצוה – זכור ה'תש"פ], יש 'למה' מלרע, והמ"ם רפויה, ויש 'למה' מלעיל, והמ"ם דגושה. כגון בפסוק, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָּה הִרְעֵנִי לַעֲבֹדְךָ וְלָמָּה לֹא־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ [במדבר י"א, י"א]. כמו כן הפסוק המפורסם בתחילת קריאת 'ויחל', לָמָּה יְהוָה יַחַרְה אָפְךָ בְּעַמֶּךָ [שמות ל"ב, י"א], ויש [שם שם, י"ב] לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לְאַמֹּר וגו'. זהו דבר ידוע, ויש בזה כלל מפורסם בספרים.

הוא גם מביא זאת [שם בעלון בית נאמן] באות ח' וז"ל, "לָמָּה אמרת אחותי היא" [בראשית י"ב, י"ט]. תמיד אנחנו אומרים 'לָמָּה' מלעיל, וכאן יוצא מן הכלל – 'למה' מלרע. למה זה ככה? יש כלל, אם אחרי המלה 'למה' תבוא אות א' או אות ה' או אות ע', תהיה מלרע ורפויה. חוץ מחמש פעמים בתנ"ך שבא אחריה אל"ף או ה"א או עי"ן ובכל זאת היא באה דגושה: "לָמָּה הרגזתני להעלות אותי" [ש"א כ"ח, ט"ו] – באה בדגש. "לָמָּה היה כאבי נצח ומכתי אנושה" [ירמיה ט"ו, י"ח]. "לָמָּה אירא בימי רע" [תהלים מ"ט, ו']. יש אחריהם אחת מאותיות א' ה' ע', והם באו בדגש. חמשה מנויים במסרה [בתהלים מ"ב]. אבל חוץ מזה, תיבת "למה" ואחריה א' או ה' או ע' באה מלרע.

לאחר מכן [באות ט'] הוא כותב כך, ואותו דבר המלה "במה": "בְּמָה אֶדַע כִּי אֶחְשָׁנָה" [בראשית ט"ו, ח']. בדרך כלל אומרים בְּמָה, לא בְּמָה, אבל כאן 'בְּמָה' כי אחריה אל"ף. והכלל הזה לא רק בא', אלא גם באות ה', וכן בסוף פסוק כתוב בְּמָה. ובדקתי את זה. כל במה שאין אחריה א' וה' – בְּמָה, ואם אחריה א' וה' – בְּמָה. לכן אומרים "בְּמָה מדליקין ובְּמָה אין מדליקין" [שבת דף כ' ע"ב]. אנחנו לא קוראים כך, אלא את שניהם אנו קוראים 'במה'. לא ניכנס לכך.

אבל הוא מוסיף וכותב, וזה לא חידוש שלי, כתב אותו חכם גדול תימני לפני ארבע מאות שנה, בעל מלאכת שלמה – רבי שלמה עדני, (עדני כלומר בא מעדן – מתימן, לא יודע אם זה עדן או עדן).

הוא לא יודע את המבטא האמיתי שהוא 'עדן'. בפרט העברית של היום, בלבלה את המושגים. במבטא הרגיל כיום אומרים עדן. בלבלו את המבטאים, ולא יודעים איך השם הנכון. אך לא זה הנושא שלנו.

[ומלה זו היא בלשון ערבי, שפירושה רוח דרום, לפי שהיא בקצה דרום תימן. איתמר].

והוא כותב בְּמָה מדליקין (בסגול), ובְּמָה אין מדליקין (בקמץ), כי אחריה אל"ף.

ואותו דבר גם בתפילה. אומרים "וְלָמָּה (מלרע) אין מערבין בה דבש", כי אחריה אל"ף. ככה קיבלתי מאבא ע"ה, ובדקתי את זה בתנ"ך. כל למה שאחריה א' ה' ע' תבוא למה בלי דגש ומלרע. יש אומרים: בגמרא לא מדקדקים. אבל הנה מלאכת שלמה מפורש. וככה גם "בְּמָה בהמה יוצאה ובְּמָה אינה יוצאה", הראשונה אין אחריה אל"ף והשניה אחריה אל"ף. "בְּמָה אשה יוצאה ובְּמָה אינה יוצאה" הכל בְּמָה כי אחריהם אל"ף. צריך ללמוד את הכללים האלה ולא לזלזל בהם. עכ"ל.

למעשה אנחנו לא גורסים 'בְּמָה' בקמץ בשום מקום בספרי חז"ל, ועדות המלאכת שלמה

א"כ חלילה לבוא לשנות עכשיו מנהג ישראל, בגלל טענה כזאת? אם רוצים לדעת, מה נכון ומה לא נכון, הרי לכם תשובה.

ולבל יחסר המזג, נוסיף כאן כי אחרי השיעור בדקתי ומצאתי כי בסידורים אשכנזיים כתוב ולמה אין מערבין בה דבש? איך אומרים? ולמה, או ולמה? בודאי אומרים, לְמַה. מלעיל ובדגש. בכל הספרים שלנו כתוב כך. אבל הוא בא ואומר, לא, צריך להיות לְמַה. והסיבה היא, כי יש אחרי זה אל"ף. יש לו קושיא. ולכן נגיד, שזה לא נכון.

בדבר המגבית לטובת קהילת "תפארת תימן" בעיר בית שמש ת"ו.

ישנה בשורה טובה, כי הציבור התימני צריך קצת חיזוק, דיברנו על כך, וברוך ה' שישנן קהילות שהמסורת חשובה להם והיא בראש מעייניהם, ביניהם הקהילה בבית שמש, פנו אלי הרב מאיר חריר והרב אליהו עֹדִי.

דרך אגב, יש לי הזדמנות, כיון שהזכרתי את הרב אליהו עֹדִי, יש לו זכות אבות, ואני מוצא הזדמנות כעת כאן לפרוע חוב לאביו רבי אמנון, רופא חשוב בעיר רכסים, כי בספר בשלחן ערוך המקוצר הלכות שמירת הגוף על פי הטבע וסימן ק"מ, בעיני יצחק אות א' כתבתי בזה"ל, ביקשתי מרופא מומחה ויראשמים שיחווה דעתו על האמור בסימן זה אם כך היא גססין דעת הרופאים בזמנינו, שנשתכללו ונשתנו דברים רבים, ואין לך אלא רופא שבימך וכו'.

כאשר הדפסתי את שלחן ערוך המקוצר, כתבתי את ההלכות האלה, ורציתי לדעת האם הדברים מציאותיים, ומה יגידו הרופאים כיום. כתבתי כללים ברפואה, אז אמרתי לו, תשמע, תעבור על זה ותגיד לי מה דעתך, האם זה מתאים לרפואה כיום. הוא רופא משפחה, רופא מומחה. והוא אמר לי, באופן כללי, יש דברים

ששמע כך, לא נתכוון על תימן, כי לא גדל שם, אלא בארץ ישראל כידוע. וכבר דיברנו בשיעור [שיעור מוצש"ק פרשת תצוה – זכור ה'תש"פ] על הכלל שכתב. ואכ"מ.

והעיקר, מה עם מה שאומרים בפיטוס הקטורת, 'למה אין מערבין בה דבש'. איך אומרים? ולמה, או ולמה? בודאי אומרים, לְמַה. מלעיל ובדגש. בכל הספרים שלנו כתוב כך. אבל הוא בא ואומר, לא, צריך להיות לְמַה. והסיבה היא, כי יש אחרי זה אל"ף. יש לו קושיא. ולכן נגיד, שזה לא נכון.

בזמנו [שיעור מוצש"ק פרשת תצוה – זכור ה'תש"פ] דיברנו והסברנו זאת באריכות והבאנו את המקורות, לכן כעת רק אזכיר זאת. יש אמנם כללים, ויש יוצאים מן הכלל. אבל הכללים אינם 'יבשים'. המדקדקים רצו שהאנשים יזכרו, ושלא יגרמו טעויות בספרים במשך הזמן, אז אמרו להם סימן לפי האות הבאה, אבל לא שזה כך בגלל האות הבאה. וכי בגלל אחרי שיש אל"ף אח"כ, בגלל זה יהיה רפוי? מה זה אומר? אף שהבאנו בזמנו איזה הסבר על כך. אבל ההסבר הקולע ביותר, הכי אמיתי, כי כאשר 'למה' רפוי, זאת לא ממש שאלה, אלא זה כמו שאדם מתלונן ואומר בצער. כגון שאנו אומרים באשמורות (סליחות), לְמַה לך קנאה עם זרע אברהם אוהבך, לְמַה לך איבה וכו', מלרע ורפי. לא שואלים שאלה, זאת לא שאלה 'למה לך', אני רק מתחנן, רבש"ע, למה. לא שאני מחפש ומחכה שתענה לי על השאלה. לכן, 'למה י"י יחרה אפך בעמך', משה רבינו מבקש מהקב"ה. וכן בשאר המקומות במקרא.

אבל בנ"ד זאת אכן שאלה, 'למה אין מערבין בה דבש'? הרי בודאי שאם יעשו דבש, הקטורת תהיה יותר מוצלחת, 'אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה'. ישאלו אותנו, למה? הרי אם תעשו כך, יהיה יותר טוב? זאת שאלה. והתשובה היא, 'מפני שהתורה אמרה', זאת גזירת הכתוב.

מקובלים גם היום, אבל לא יודעים את הסיבות והנימוקים, וזה לא סותר. יש דברים שלא יודעים, ולא מכירים. וסמכתי על דבריו.

ישר כוחו, גם על כל יתר החסדים הטובים שהוא עשה, כולל בעניין הזה, וב"ה הוא זכה לבן תלמיד חכם, הרב אליהו, שהם עומדים ומנהלים שם את הקהילה בבית שמש.

כתבתי להם המלצה, ב"ה הם שם פורחים. היתה פעם את הישיבה פרי עץ חיים, שלא זכינו בנתיים לראות את ההמשך, אבל לפחות נשאר בית הכנסת לציבור שם. כתבתי 'בהיותם הם שומרים משמרת הקודש מסורת אבותינו נע"ג בחיצוניות ובפנימיות, ומחנכים ילדיהם על טהרת הקודש'.

כעת הם עושים מגבית, לבנות את הבניין של בית הכנסת. לצערנו לא הרבה מהתימנים ממשיכים את המסורת במלואה, ישנם תימנים שהם כמו 'המשכילים'. דיברנו מקודם על המשכילים, אז אגיד לכם מה המשכילים היו אומרים. השיטה שהמשכילים אמרו, 'היה יהודי בביתך, וגוי בצאתך'. בבית תהיה יהודי, ובחוץ תהיה גוי. כמרכז יש היום כאלה תימנים, שהם בבית שלהם תימנים, או עכ"פ בבית הכנסת, אבל בחוץ הם לא תימנים. גם אם הם שומרים על המסורת, זה רק במסגרת הפנימית של הבית, אבל לא בחוץ. למשל, לא תראה אותו הולך עם טלית בליל שבת ברחוב. לא נעים לו. הכי הרבה, בבית הכנסת הוא נכנס ומתעטף עם הטלית, אבל ללכת ברחוב עם הטלית, להיראות כמו תימני, נראה לו יותר מדאי.

[למיטב זכרוני, הרפורמים היו אומרים, היה יהודי בביתך 'ואדם' בצאתך. ולא 'וגוי' בצאתך. ובזה הארס שלהם מפעפע עוד יותר רח"ל, כמובן. אח"כ חיפשתי ומצאתי שאכן כן הנוסח ברוב הספרים, אבל מיעוט גורסים – וגוי בצאתך. הערת בני הרב שאול שליט"א].

ברוך ה', בקהילה הזאת הם לא מתביישים במסורת, גאים בזה, גאים במובן הטוב, כולם

עם פיאות 'סימנים', עטיפת הטלית כמנהג אבותינו. זה מה שהתכוונתי כשכתבתי בהמלצתי, שהם שומרים משמרת אבותינו 'בחיצוניות ובפנימיות'. לא רק פנימיות, לא רק בסתר, אלא גם באופן חיצוני. וכן לגבי הגירסא של הלימוד, לשמור על מסורת אבותינו גם בקריאה, וכן שירה תימנית. וישנם אולי עוד דברים ששכחתי.

[לאחר השיעור קיבלתי שאלה בכתב מאחד הנוכחים בזה"ל, במה שכתב הרב בהמלצה לבית כנסת תפארת תימן, בחיצוניות ובפנימיות, לכאורה מסתמא כולל אף על הלבוש, אף שבשיעור הוסבר באופן אחר. מאידך בשע"ה ח"ד סקמ"ד הערה י"ד לא ניחא ליה למור"ר שילכו עם הלבוש, במש"כ בשע"ה שם ונראה כי לעתיד וכו', כעין זה בבארות יצחק הל' לולב אות ק"י עמ' רי"ד ד"ה ושם וכו' ובכן כשיבנה בית המקדש וכו' (וב"שערי יצחק" מוצש"ק שמות התשע"ד. הוספת העורך).

תשובת מרן שליט"א: לא התכוונתי בהמלצה על הלבוש, דהיינו קמין וכו'. בודאי זה לא ניחא לי, ולא סבירא לי. ומשום זה גופא הסברתי בשיעור את כוונתי, כאשר שמתי לב שעלולים להבין בטעות. זה נשאר להם שריד מהנהגתו של הר"ח שרארה, וחבל. קיצוניות יתירה, מזיקה. לא להגדיש את הסאה. השינוי, שְנָאוּי].

כעת הם עומדים בפני ביסוס העניין של בית הכנסת, לכן אני קורא מכאן לכל מי שיכול לעזור, כל מי ששומע אותנו, וכן חברך חברא אית ליה, שבעז"ה ישתדלו לתמוך בדבר הזה, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק, אכי"ר.

גם ידידנו חתני הרב יאיר תם הנמצא כאן, קשור לנושא הזה. וחתני הרב נריה חובארה הוא עומד שם בראש הקהילה הזאת, אז ב"ה שהם הולכים עפ"י דעת תורה, וירבו כמותם בישראל. השם ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבם וליבנו לטובה, אכי"ר.